

Det Globale Syd spillede en central rolle i FN's udvikling

Af **Steven L. B. Jensen**

FN's historie kan fortælles på mange forskellige måder. Der er fortællinger om stormagtspolitik under Den Kolde Krig, generalsekretærer, der døde på mystisk vis, og de store internationale kriser. En mindre velkendt FN-historie er, hvordan de tidligere kolonier og landene i Det Globale Syd var helt afgørende for at gøre FN til den organisation, vi kender i dag.

FN er ikke bare et multilateralt system. FN er også et multitonalt system. Dette begreb henviser til musik, hvor flere forskellige tonearter optræder samtidig, uden at en enkel central toneart definerer kompositionen i et fast hierarki eller i klassisk form.

Multitonal musik kan være karakteriseret ved, at tonerne optræder i nye sammensætninger, eller at velkendte tonesammensætninger indplaceres i utraditionelle eller hidtil ukendte sammenhænge. Det kaldes også nogle gange atonalt.

Hvis man synes, at FN-debatter – med deres input fra vidt forskellige stater spændende fra demokratier til diktaturer – til tider lyder skingert eller skurrer i ørerne, er multitonaliteten måske en del af forklaringen. Der er givetvis mange, som kunne ønske sig flere harmonier og mere samspil i orkestreringen af FN, for behovet er tydeligt, men virkeligheden er en anden.

Forståelsen af FN som et multitonalt system er relevant, fordi den kan hjælpe os til at efterspørge mere nuancerede og komplekse analyser af organisationens betydning for verdenssamfundet gennem de sidste 75 år.

Fortællingerne om FN er nemlig for ofte prægede af enten klassiske kompositioner eller af tonedøvhed. Det kan føre til, at vi undervurderer FN's reelle historiske betydning på centrale felter, og at vi overser strategiske diplomatiske processer og muligheder i nutiden, som kunne anvendes til at fremme væ-

---

Steven L. B. Jensen er seniorforsker ved Institut for Menneskerettigheder. Han er ph.d. i historie og er ekspert på menneskerettighedernes historie og institutioner, FN-systemet og menneskerettighedsdiplomati og særlig fokus på sundhed, LGBT-rettighejder samt økonomiske og sociale rettigheder.

---

sentlige målsætninger, som flugter både med FN-charteret fra 1945 og vores egen udenrigspolitik af i dag. At lytte er at lære. Det er en del af det diplomatiske håndværk.

Et eksempel på tonedøvheden er den næsten systematiske undervurdering eller karikering af Det Globale Syds centrale bidrag til for eksempel fremvæksten af det, som ofte betegnes den liberale verdensorden, eller deres centrale rolle i gennembruddet for internationale menneskerettigheder.

Menneskerettighederne omtales alt for ofte som et vestligt projekt. Et nærmere studie af FN fortæller en mere nuanceret historie.

Hvem er FN egentligt til for?

Et centralt spørgsmål i organisationens tidlige år var: Hvem er FN for? Det stod ikke klart, selvom FN-charteret indledtes med ordene ”*We the Peoples of the United Nations*”.

Det internationale system var ved FN's etablering i høj grad et imperiale system, hvor store dele af verden var underlagt europæiske kolonimagter. Systemet var dog under opbrud. De første tre årtier efter 1945 var præget af afkoloniseringsprocessen – en proces, som med rette kan betegnes som den største overførsel af suveræn statsmagt i verdenshistorien.

FN var et centralt forum for denne proces. Man kunne her følge transformationen af det internationale system. Det ændrede sig fra et imperiebaseret system med relativt klare politiske og

racebaserede hierarkier til et system formet af universaliseringen af den (formelt set) suveræne stat. Det slog for alvor igennem med de mange nye uafhængige stater i 1960'erne og er dét

system, som vi lever med i dag og som har defineret sammensætningen af FN's medlemskreds i de seneste årtier. Som den danske

folketingspolitiker Hermod Lannung sagde i en tale til FN's Generalforsamling i New York i 1962, så havde ”den internationale lovs geografi” ændret sig.

Tre historiske eksempler er værd at fremhæve for at beskrive dette skifte og kaste lys over Det Globale Syds betydelige rolle i udformningen af det moderne FN, herunder centrale dele af organisationens værdigrundlag og juridiske fundament.

I kølvandet på FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder fra 1948 begyndte medlemsstaterne at kodificere disse rettigheder i internationale konventioner.

Grundlæggende handlede det om, hvorvidt individet skulle opnå status som et retssubjekt i henhold til international lov. Det ville være noget af et nybrud. Der var flere bemærkelsesværdige forslag på dette tidspunkt.

Danmark forsøgte for eksempel i 1949 og 1950 at få indskrevet racehygiejne – nærmere bestemt tvangssterilisering af såkaldte ’mindrebemidlede’ – som en beskyttet praksis i Konventionen om Borgerlige og Politiske Rettigheder.

Fortællingerne om FN er nemlig for ofte prægede af enten klassiske kompositioner eller af tonedøvhed.

Kolonimagternes kamp mod universalitet

En anden meget principiel debat i 1950 bestod i, at vestlige kolonimagter ønskede at begrænse de internationale konventioners gyldighed, så menneskerettigheder ikke skulle gælde for folk i kolonierne. En britisk koloniadministrator i Afrika kaldte den ikke-bindende Verdenserklæring fra 1948

Danmark forsøgte at få indskrevet racehygiejne - nærmere bestemt tvangssterilisering af såkaldte 'mindrebemidlede' - som en beskyttet praksis i Konventionen om Borgerlige og Politiske Rettigheder.

for "a source of embarrassment" for Storbritannien. Derfor var der et ønske om at indskrænke de bindende konventioners rækkevidde.

Det var en underminering af princippet om universalitet og et entydigt forsøg på at fastholde den imperiale verdensorden. Forslaget var ikke nyt, men det blev nu nedstemt i denne centrale FN-debat. Kort efter kom det politiske modsvar fra lande fra Det Globale Syd som en udfordring til de vestlige kolonimagters ageren.

Det blev foreslået, at retten til selvbestemmelse skulle indskrives som den indledende konventionsartikel. Det var på sin vis et sværdslag for universalitet, fordi det indebar, at menneskerettigheder skulle gælde alle steder. Forslaget indeholdt et seismisk skifte, da det agiterede for, at alle koloniale territorier skulle have en ret til at blive selvstændige stater.

Det var som nævnt en klar reaktion mod kolonimagternes forsøg på at begrænse menneskerettighedernes

gyldighed. Problemet var bare, at det gjorde statssuveræniteten til et omdrejningspunkt for udviklingen af de individuelle menneskerettigheder, og denne kobling har senere vist sig som en af de største barrierer for fremme af menneskerettighederne.

Historisk set betød det, at universaliseringen af menneskerettighederne – og international lov bredere set – hang tæt sammen med universaliseringen af staten som den definerende enhed i det internationale system. Sidstnævnte var et resultat af afkoloniseringsprocessen.

Denne enhed er en grundpille i idéen om en regelbaseret verdensorden. Der var lande fra Det Globale Syd (for eksempel Indien, Burma, Filippinerne, Haiti), som med vestlig modstand var ret afgørende i at fremme denne orden med FN som omdrejningspunkt i disse tidlige formative år.

Kampen for menneskerettighederne skulle vise sig at være et langt sejt træk. Storbritannien og USA var ikke glade for ovennævnte udvikling og kæmpede i disse år imod fremvæksten af menneskerettighederne som et internationalt lovprojekt i FN.

Et markant eksempel på dette fandt sted i 1951 og 1952, hvor de to lande foreslog, at FN's menneskerettighedskomiteer, herunder Menneskerettighedskommissionen og Kvindekommisionen, skulle nedlægges. Argumentet var at fremme et mere effektivt FN med færre møder. Det reelle formål var klart politisk: Det handlede om at fjerne risikoen for, at det internationa-

le samfund via menneskerettighederne udfordrede vestlig kolonial praksis eller sydstatsracismen i USA. Filippinerne, Haiti, Mexico og Egypten tog kampen op på dette tidspunkt og sikrede menneskerettighedsprojektets overlevelse i FN-regi. Vi havde haft en meget anden international organisation, hvis briterne og amerikanerne på

Der var lande fra Det Globale Syd, som med vestlig modstand var ret afgørende i at fremme den liberale verdensorden med FN som omdrejningspunkt i disse tidlige formative år.

dette tidlige tidspunkt havde haft held med at amputere menneskerettighederne fra FN's korpus.

Menneskerettens gennembrud

Det tredje historiske eksempel, som peger mod en mere nuanceret forståelse af Det Globale Syds rolle i udviklingen af det FN, som vi kender i dag, handler om selve det juridiske, diplomatiske og politiske gennembrud for menneskerettighederne.

Det fandt sted i 1960'erne. I kølvandet på Cubakrisen i 1962 tog lande som Jamaica, Filippinerne, Ghana, Costa Rica, Liberia og Senegal lederskab i FN og drev det internationale menneskerettighedsprojekt frem. Det førte til det juridiske gennembrud i 1965 og 1966. De åbnede feltet op og kæmpede for, at NGO'er skulle være en del af menneskerettighedsdebatterne i FN-regi (som altså ikke kun skulle være staters domæne). De gav også Øst og Vest – i en væsentlig fase af Den Kolde Krig – en masterclass i internationalt menneskerettighedsdiplomati.

Disse lande fra Det Globale Syd leverede et langt mere veludviklet menneskerettighedsprojekt – med færdigforhandlede internationale konventioner og FN-monitoreringsmekanismer etableret – på dørtærsklen til 1970'erne, hvor vestlige lande for alvor begyndte at omfavne menneskerettigheder i deres udenrigspolitik med markante resultater blandt andet for afslutningen af Den Kolde Krig. Helsinkiaftalen om sikkerhed og samarbejde i Europa fra 1975, grundlaget for det, vi i dag kender som OSCE, var en vigtig brik i dette senere forløb, men kuglerne til aftalens menneskeretlige indhold blev i væsentlig grad støbt i FN-regi i 1960'erne.

Forskere har talt om Helsinki-effekten, men man kunne med en vis rimelighed – og historisk evidens – lige så godt tale om Jamaica-effekten. Jamaica var den globale leder i det internationale menneskerettighedsdiplomati i 1960'erne. De mente, at hvis FN skulle fungere som en organisation for kollektiv sikkerhed, skulle det være baseret på en international retsorden, hvor menneskerettigheder stod centralt. På dygtig vis transformerede Jamaica i løbet af årtiet menneskerettighedsfeltet og gav inspiration til de vestlige lande, som i årene efter skulle finde deres egne ben at stå på i det internationale menneskerettighedsarbejde.

I den proces blev de vitale bidrag fra centrale lande fra Det Globale Syd skrevet ud af fortællingen, mens vestlige aktører overtog ejerskabet af den. Afrika-historikeren Frederick Cooper

har forklaret den historiske dynamik fint, da han skrev, at aktører fra Det Globale Syd *”were not simply entrapped in a framework of European beliefs; they profoundly changed what Europeans thought they believed.”*

] Forskere har talt om Helsinki-effekten, men man kunne med en vis rimelighed - og historisk evidens - lige så godt tale om Jamaica-effekten.

Der er meget, som man med rimelighed kan kritisere staterne i Det Globale Syd for, hvad angår deres efterlevelse af menneskerettighederne.

Til gengæld er 75-året for FN's grundlæggelse en god anledning til at

reflektere over FN's betydning og hvilke historier, vi fortæller herom. I den sammenhæng er det kun rimeligt - for nu at fortsætte med de musikalske metaforer - at sørge for, at fortællingerne om FN, internationalisme og Det Globale Syds rolle ikke kun fortælles i mol, men også i dur (eller i en multitonal blanding af disse to-arter). En sådan tilgang åbner op for at navigere og søge nye løsninger i nutidens komplekse verden, hvor både FN og internationalismen gennemlever en krisetid.

○○○